

REFLEKSIJE UZ MISLI JEDNOG BIOLOGA

Jean Rostand je poznati francuski mislilac i jedan od najvećih živućih biologa. Član je Francuske akademije i pisac brojnih knjiga. On je potpuni i dosljedni ateista, ali za nas je jedan poštenu idejni protivnik čija iskrena priznanja nama mogu poslužiti protiv lakomislenih razbacivanja naukom u borbi protiv vjere.

Mi vjernici prihvaćamo iskreno sve rezultate nauke i veselimo se svakom novom otkriću jer u njemu vidimo veličinu i djelo Boga Stvoritelja. Veselimo se onako kako bi se svaki poštovatelj umjetnosti veselio otkriću nekog novog djela Michelangelova ili Tizianova. Ovdje uopće nije riječ da li zastupamo kreacionizam ili evoluciju. Bog je jednako velik u jednom i drugom djelu. Štoga nauka otkrila o postanku svemira i čovjeka bit će ili »oratorij« ili »simfonija« ili »opera« koja će slaviti svog velikog kompozitora Boga. Pronaći autora, znati mu se diviti, znak je i inteligencije i poštenja. Na polju istinske znanosti, slobodne od svakog obzira i interesa, na čelu su vjernici ili svećenici, tamo od Kopernika, Keplera, Newtona, Pasteura i Boškovića do najnovijih Fleminga, Lemaitrea, Teilhard de Chardina i dr. Svi su oni tražili odgovor na onaj prvi »zašto« i »kako« i usprkos svih teškoća i prigovora ostali dobri vjernici. Bilo je među njima i kreacionista i evolucionista. Lecomte du Nouy je po evoluciji došao do Boga Stvoritelja. Osnovno pitanje je uvijek da li vjerujemo da je svemir i čovjek djelo Razuma ili nerazuma, slučaja... da li je to nečija ideja, zamisao ili »smiješna i apsurdna pustolovina materije«. Postanak svemira i čovjeka je daleka, davna činjenica koja nije imala svjedoka, i zato je i naravno da mogu postojati i druga poštena mišljenja sasvim oprečna od našeg, a takvim smatramo i mišljenje J. Rostanda. Njegove radio - odgovore izdao je Nolit, Beograd pod naslovom:

Odakle smo? Tko smo? Kuda idemo?

»Nikada nisam imao tako visoku težnju da dam odgovor, ma i najopćenitiji i najgrublji na takva pitanja... Na ova pitanja mogu odgovarati filozofi a ne učenjaci.«

»Kad sam bio mlad, gutao sam knjige Haeckela, Büchnera, Le Danteca, kao i sve sveske Racionalističke biblioteke... Pročitavši Zagonetke prirode od Haeckela ili Raspravu o biologiji od Le Danteca, pomislio sam da su riješene ne baš sve zagonetke, ali da nije daleko trenutak kada ćemo sve razumjeti. Međutim, kasnije sam odbacio mnoge od tih mladenačkih iluzija i dobro osjetio naše suštinsko neznanje.«

Ovakav stav je karakterističan za vjeru u znanost u XIX stoljeću. Danas se kao i Rostand mnogi učenjaci izražavaju mnogo skromnije.

»Da bih odmah precizirao svoj stav i odstranio svaki nesporazum, počet ću jednom javnom ispovješću. Potpuno sam uvjeren da sve u prirodi ide prirodnim redom i nikad neću pokušati da zamijenim ili dodam našem nedovoljnom shvaćanju metafizička ili mistička tumačenja, koja bi, po mom mišljenju, samo pojačala i bez toga veliku tajanstvenost... Ali s druge strane, nisam ništa manje uvjeren da od tog prirodnog u prirodi *ne razumijemo gotovo ništa*. Da li ćemo to razumjeti jednoga dana? Nisam nimalo siguran... Ako je čovjek u stvari samo životinja, kao što mi smatramo, zašto bi onda on bio »sveznajuća životinja«?»

Ovim mislima Rostandovim možemo nadodati nekoliko misli našeg filozofa marksiste Branka Bošnjaka (Praxis br. 2, str. 253, 1964.): »Nesumnjivo je da je čovjek u prirodi najtragičnije biće. Jedino čovjek zna da je smrtan i da mora umrijeti. Ta svijest je čovjekova tragedija... To što čovjek mora da umre ostaje najveći misterij ljudskog postojanja. Nitko to ne može spriječiti. Ni čovjekov let u kozmos ništa tu ne mijenja. Teolog će reći da je bog čovjeku dao razum da ga što više koristi, kako bi upoznao božje savršenstvo svijeta. Zašto ni najnoviji rezultati nauke ne mogu biti za religioznog čovjeka uvjerljiv argumenat protiv religije i egzistencije boga? Zato što totalitet (sve što jest) ne može biti predmet znanja, jer kad bismo to saznali onda bi zaista svemu bio kraj. Nemogućnost da se sazna totalitet (bitak) ostaje još jedna mogućnost i ishodište za religiju, koja dočarava svoju eshatologiju... Dakle egoizam (u težnji za eshatološkim) i smrtnost čovjeka ostaju elementi za religioznost neovisno o kakvom se društvenom sistemu radi... Stoga »ovostranost« ne može potpuno ugroziti religiju... Po »logici iluzije« religija ne može odumrijeti. S tim moramo biti na čisto.«

I ove misli B. Bošnjaka su dokaz promjene stava prema religiji kojoj se tako sigurno proticala smrt u ime znanosti i znanstvenih otkrića.

Postanak života

»Sigurno je da je zemlja u početku bila i suviše topla da bi na njoj mogao da postoji život. Potom se zemlja postepeno ohladila i u određenom trenutku na njoj se pojavio život. Što se tada zbilo?... Problem je toliko teží što se u današnjim uvjetima život nikada ne javlja spontano... Sovjetski biolozi kao Bošjan i Olga Lepešinskaja tvrde da su vidjeli pojavu bakterija, ćelija na račun neživih materija. Ništa od toga što sam pročitao ne izgleda uvjerljivo niti ozbiljno, tako da ću se i dalje čvrsto držati Pasteurovih zaključaka koji mi ne izgledaju ni malo zastarjeli.«

»O uslovima geneze života *mi ne znamo ništa*, ali ja ne kažem da se kada ne znamo ništa, ne treba truditi da razumijemo, već da se treba čuvati mudrovanja u prazno.«

Kao i inače Rostand je veoma umjeren i u svojim sudovima o postanku života. U svakom slučaju on isključuje Boga. Danas se sve više govori o moguć-

nosti proizvodnje života iz nežive materije u laboratoriju. Ako se to ostvari bit će veličanstveno djelo čovjeka razumnog radnika u Božjoj prirodi. Materijalisti će nam reći da je ono što je čovjek učinio u laboratoriju u početku to isto ostvarila sama priroda slučajnim kombinacijama bez utjecaja bilo čijeg razuma.

Biolog, učenjak svjetskog glasa i obraćenik Lecomte du Nouy u svojoj knjizi »Čovjek i njegova sudbina« matematičkim računom vjerojatnosti dokazao je besmisao te »mogućnosti«. Kad je ruski biolog Oparin postavio svoju teoriju o postanku života, narugao se tom navodnom slučajnom postanku života i kazao da bi to bilo isto kao da bi od velikog mnoštva slova sama od sebe nastala ne jedna riječ, ili rečenica, ili čitava stranica knjige, nego kao da bi se od gomile slova sama slučajno složila sva djela Shakespeara.

Možda ne manji podsmijeh zaslužuje i Oparinova teorija o postanku života. Dijalektički materijalizam brani kauzalni princip i bitnu razliku između nižeg i višeg u svijetu. Fizikalno kemijske forme prelaze u biološki oblik materije. Kako? Dijalektičkim skokom kad evolucija prijeđe u revoluciju, skok iz vrhunca kvaliteta u novi kvantitet. Kada taj novi kvalitet kvantitativno dođe do vrhunca, ne može da ide dalje nego skače opet u novi kvalitet. Proces nastajanja života trajao je, kaže Oparin, stotine miliona godina. Najprije se kroz milione godina radala organska materija koja se opet kroz desetke miliona godina pretvarala u visokomolekularne polimere (spojeve), a od njih su opet skokovima iz kvantiteta u nove kvalitete nastajali mnogomolekularni sistemi... i opet stotine miliona godina s desetak »vjerojatno«, »možda«, »moralo je nastati«... i jednim revolucionarnim skokom pojavio se najjednostavniji oblik života. To je naravno sve tako daleko i maglovito da je sam Oparin taj proces nazvao »najjačom prazninom u našem znanju«.

Za nas je svejedno kako je život nastao. On je jednako čudesan u svom nastanku kao i u svom postojanju. On bitno u sebi uključuje *aktivnu smišljenost i upravljenost Božje stvaralačke misli*. Kad promatram kuću, nalazim da je ona zamišljena, smišljena i *misao* je sve stavila na svoje mjesto. I ja sam smišljen i na meni je sve jedna Misao stavila na određeno mjesto, inače bi mi mogle oči niknuti na koljenu, odnosno morao bih biti jedna neredna hrpa mesa, ili tačnije niži živo biće nego mrtva materija. Ali što kažem? — zar i u mrtvoj materiji nije utisnuta Misao, Ideja, Forma, kako nas uvjerava moderna atomistika. Da, i mrtva materija je »milieu divin«, kako reče Tilhard de Chardin.

Evolucija

»Postavljate mi cijeli problem mehanizma evolucije, koji je za neke biologe već odavna riješen, barem u glavnim crtama. Ja ne dijelim to mišljenje; naprotiv uvjeren sam da mi *ne znamo gotovo ništa o faktorima koji su određivali progresivne promjene živih oblika*« (potcrtao P. Ž.).

»Strogo uzevši, ne može se reći da je evolucija organskih oblika dokazan fakt... Ali ne vidim mogućnost da se zaobide transformistička hipoteza, jer bismo bez nje morali da usvojimo pretpostavku o nezavisnom stvaranju svih bića, svih vrsta, lišili bi se dakle jedne hipoteze koja racionalno objašnjava prirodu i bez koje sve postaje nerazumljivo... Ja zaista ne vidim nikakvu drugu teoriju koju bismo mogli suprostaviti teoriji evolucije, ma da to *ne znači da je ova evolucija*, koja objašnjava tolike stvari, *i sama objašnjena*.« Nama je drago priznanje Rostandovo da ne zna ništa o faktorima evolucije,

koji su prirodu tjerali onako usmjereno prema naprijed, priznanje da evolucija sama nije objašnjena. Neće nikada ni biti objašnjena dok se autorsko pravo ne prizna Bogu Stvoritelju. Lijepo je netko primijetio kako je smiješno pripisivati da je sama materija faktor evolucije: Materija se eto kroz milione i milijarde godina razvijala i usavršavala do svog najvećeg dometa gdje se u čovjekovom mozgu probudila i došla do svijesti. Onda je pogledala sav taj evolucionni razvoj i sama u čudu rekla: Vidi kako sam ja to sve lijepo uredila dok još nisam ni znala za sebe!

Da izbjegnju ovaj apsurd mnogi su faktor evolucije tražili u kozmičkoj svijesti (Einstein i drugi) koja svim upravlja, ali čini se da treba biti veći vjernik za prihvaćanje vjere u kozmičku svijest nego za vjenu u osobnog Boga.

»Ja lično smatram da ova priroda, ostavljena sama sebi, neće proizvoditi bića različita od sadašnjih, a smatram da je čovjek, kao i druge vrste, tip definitivno, ili gotovo definitivno stabiliziran. To je mišljenje i nekih drugih koji drže da je evolucija došla do mrtve tačke i da se u živoj prirodi ne događaju više pojave koje su dovele do njene raznolikosti. Ali drugi biolozi smatraju da se evolucija nastavlja...«

»Ne mislim da su mutacije kakve danas poznamo mogle izvršiti evoluciju u cijelosti, ali pošto ne mogu da predložim nikakvu drugu teoriju, moram samo da priznam svoje neznanje u odnosu na način pojave prvih ljudi... Što se tiče filma razvitka čovjeka koji od mene tražite, može se dati samo nekoliko slika, ali sa dosta rezerve.«

»Geneza čovjeka od majmuna izgleda mi malom stvari prema ostalim prethodnim mutacijama. Neka bi od antropoida i nastao čovjek, u redu; ali da je postao od guštera sisavac, od beskičmenjaka da je nastao gušter, od jedne ćelije beskičmenjak, od vinusa ćelija, eto što ja nalazim da je zamršeno... I može biti još zamršenije od svake transformacije životinje u životinju, geneza prvog živog bića, prvog života... Ukratko. rado ću vam priznati da ovi problemi izgledaju sve veći ukoliko više zadiremo u prošlost.«

»Između čovjeka i majmuna, uz svu sličnost postoji ogromna razlika, ona nije samo kao između vrste i vrste, ili roda i roda već čak između porodice i porodice.«

»Ja ne kažem da se neće uspjeti, upotrebljavajući vještačka sredstva, da se uzdigne majmun nešto iznad sebe, ali se nikad od njega neće dobiti čovjek, pa čak ni potčovjek, ni pretčovjek.«

Pretpovijesni i današnji čovjek

»Uvijek kad god sam dodirnuo pitanje prenosa stečenih karaktera... primio sam mnogobrojna pisma, u kojima se izražavalo čuđenje, nevjerovanje, razočaranje... Protivna mišljenja idu dotle da se pozivaju na to da je veličina šake smanjena u porodicama intelektualaca... Međutim biolog zna da nijedan pozitivan razlog ne može iznijeti u potvrdu jedne ovakve teze... Do sada su svi činjeni eksperimenti da se dokaže nasljeđe stečenih karakteristika, dali potpuno negativne rezultate.«

»Nikome ne pada na pamet da su prehistorijski medvjedi i jeleni psihički razlikovali od njihovih današnjih potomaka, pa to isto vrijedi i za čovjeka. Uostalom kvalitet oruđa čovjeka Cro-magnon, kao i njegove artistske

manifestacije, ukazuju na visoki nivo njegovog intelekta. Još od toga stadija ljudske povijesti, pa čak i prije, mi moramo držati da je čovjek uvijek bio isti, uvijek onaj isti koji je danas.«

»Vrlo je vjerojatno da je čovjekova vrsta bar u fizičkom pogledu od svog početka prije nazadovala nego napredovala.«

»Činjenica je da su veliki učenjaci čvrsto vjerovali u besmrtnost duše, bilo da je to vjerovanje poticalo od religioznog odgoja, bilo da su došli do njega ličnim razmišljanjem. Priznajem da me njihov stav čudi, ali priznajem i da oko nas ima dosta nepoznatoga, tako da nijedna hipoteza nije za odbaciti... Mi ne znamo što je život, što je svijest... Sve u prirodi govori o prolaznosti ličnosti, ma da se mogu čuti i drugi glasovi... Na primjer Carrel u svojoj posljednjoj knjizi Razmišljanja o toku života dopušta da u očima razuma totalni raspad našeg bića izgleda vjerojatniji od nadživljaja duha; on drži da je logično da se duh raspada istovremeno kad i tkiva i krv, ali samo u ime osjećanja, on ne prima ovu poruku razuma. Alko personalitet treba da iščezne istovremeno kad i tijelo, kaže on, evolucija jedinke kao i evolucija rase, bila bi samo jedna šala prirode. Što se mene tiče, ja sam malo osjetljiv prema ovom vidu agrumenata... Carrel je bio vrlo veliki učenjak, jedan od najvećih koje je imala Francuska u posljednje vrijeme. S gledišta nauke ne postoje dva oprečna mišljenja o tom čovjeku koji je pronašao kulturu tkiva i organa. Pa i s gledišta filozofije, mislim da se mnogo toga može primiti iz njegovih djela, u kojima se nalaze duboki pogledi o opasnostima od specijalizacije, o ljudskom moralnom i fizičkom jedinstvu, o biološkim temeljima morala... Dajući mnogo mjesta duhu, Carrel nije potcjenjivao tijelo, a to je važno.«

»Kakav je vaš stav kao čovjeka i biologa prema eutanaziji?«

»Nisam pristalica eutanazije... Čak i u slučaju kad se neka osoba smatra neizlječivom, držim da medicina nema prava da joj pospješi smrt... Prvo, jer je pojam neizlječivosti izgubio svaki apsolutni karakter... Ovaj argumenat o »izlječivosti sutra« izgleda mi sam za sebe dovoljan. Ali on nije sam, već tu je također i psihološki i moralni vid problema. Držim da nitko nema pravo da uništi svoga bližnjega, pa bilo to i u ime milosrđa naročito ako se promisli na moguće zloupotrebe. Promislimo na napast eutanazije, na eutanaziju iz interesa, koja bi mogla svijesno ili nesvijesno dovesti do fatalne odluke.«

Budućnost zemlje i čovječanstva

U svojoj knjizi »Pensées d'un Biologiste«, str. 103 i 104 Rostand piše:

»Čovječja vrsta nestat će kao što su nestali dinosauri i stegocefali. Polako će naša zvijezda izgubiti svoju svjetlosnu i toplotnu moć, pa će tada na njoj nestati svakog života, a ona će kao ostarjela zvijezda nastaviti da se besciljno okreće u bezgraničnom prostoru. Tada se neće ništa održati od sve civilizacije ljudske ili nadljudske: otkrića, filozofija, ideali, religije — ništa neće više postojati. Od nas neće ostati ni toliko, koliko je ostalo do danas od neandertalskog čovjeka, od koga se neki ostaci čuvaju u muzejima njegovog nasljednika. U ovom sitnom kutu svemira bit će uništena zauvijek smiješna pustolovina proto-plazme... Pustolovina, koja se, može biti, već odigrala na drugim svjetovima... Pustolovina, koja se, može biti, obnavlja na drugim planetima... I svugdje podržavana istim iluzijama, stvoriteljica istih muka, svugdje isto tako apsurdna, isto tako uzaludna, isto tako nužno osuđena od samog početka na konačnu propast i beskonačni mrak...«

»Odakle smo? — Ne znamo ništa ili gotovo ništa. Tko smo? — Ne velika stvar. Kamo idemo? — Nikud.«

To je iskrena i vrlo bolna ispovijed učenjaka ateiste.

Kada bi kod većine ljudi prevladalo uvjerenje da je čovjek samo razvijena životinja, samo sin zemlje koji neće nikome poslije smrti odgovarati za svoja djela, da će se sva njegova djela pretvoriti u ništa i da će on sam zauvijek potpuno nestati... da li bi bilo moguće stvoriti neki ljudski moral i njim ljude vezati? Da li bi bilo moguće govoriti o idealima i nadati se da će oni u životu nešto značiti? Da li bi imalo smisla propuštati vremenite užitke, svladati požude egoizma i niskih strasti? Ne bi li u svakoj akciji ljudskoj bio odmah prisutan miris groba i apsurd? Ne bi li život na ovom našem planetu bio jednak brodu koji na oceanu probiven prima more i nema nade da će stići ikakva pomoć? Tada su mala utjeha raskošni saloni, glazba i vino koje opija. Osuđeniku na smrt ne koriste zabave ni užici. Onome pak koji broji dane do oslobođenja patnje nisu teške. On živi u nadi, on je već obasjan svjetlom.

Takav je i život kršćanina koji je prožet vjerom da je on dijete Božje, da je sadržaj njegova života ljubav prema Bogu i svim ljudima, a svršetak povratak u kuću Očevu.

PAVAO ŽANIĆ

NAPUŠTENI BOG

*a kad viđaše
da Ilija ne dolazi
probodoše prsi razapetog čovjeka ...
ostadoše samo dvije žene
bačena kocka
i odjeća
i spužva, i ocat,
i smijeh, i suza,
i psovka ...*

*Ne ostade ništa.
Bolje za razapetog čovjeka ...*

P. JURIŠIĆ